Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

**УДК 94(477):272-75+283/284](091)"1957/1965"**
**DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2640.2026.162.3**

**Анатолій БАБИНСЬКИЙ, д-р богослов'я, ст. викл.**
**ORCID ID: 0000-0002-1340-4608**
**e-mail: a.babynskyi@ucu.edu.ua**
**Український католицький університет, Львів, Україна**

# АРХІЄПИСКОП МСТИСЛАВ СКРИПНИК НА ДРУГОМУ ВАТИКАНСЬКОМУ СОБОРІ: ОБСТАВИНИ ЗАПРОШЕННЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

***В с т у п .*** ***У науковій літературі, присвяченій УГКЦ і Другому Ватиканському собору, увагу зосереджено переважно на двох темах: дискусіях довкола патріархату та декреті "Orientalium Ecclesiarum". Екуменічний вимір – питання залучення православних українців до Собору – залишався на маргінесах дослідницького поля, попри його важливе місце в єпископській дипломатії УГКЦ передсоборових і соборових років. У пропонованій статті проаналізовано екуменічну стратегію УГКЦ щодо української православної участі в Другому Ватиканському соборі та єдиний конкретний результат цієї стратегії – візит архієпископа УПЦ в США Мстислава Скрипника до Рима в листопаді 1963 р., що водночас став кульмінацією і до певної міри невдачею зусиль греко-католицької ієрархії.***

***Метою статті є двоаспектне дослідження: по-перше, реконструкція екуменічної стратегії УГКЦ щодо залучення православних українських єрархів до участі в Другому Ватиканському соборі як спостерігачів (1957–1963); по-друге, аналіз механізму, обставин і наслідків візиту архієпископа Мстислава Скрипника до Рима в листопаді 1963 р. як єдиного реалізованого, але інституційно не санкціонованого прикладу православної присутності на Соборі.***

***М е т о д и .*** ***Застосовано методи історіографічного аналізу та синтезу, джерелознавчої критики, компаративно-історичний метод тощо.***

***Р е з у л ь т а т и .*** ***Аналіз показав, що православні єпископи фактично самі зв'язали собі руки Вінніпезькою декларацією 1960 р., що перетворила питання участі в Соборі з еклезіального на церковно-національне. Прихід архієпископа Мстислава Скрипника до Рима в листопаді 1963 р. порушив цей колективний консенсус і був можливий лише завдяки обхідному механізму: запрошення надійшло від Конференції українських католицьких єпископів, а не через Секретаріат сприяння єдності християн, що дало Мстиславу можливість представити поїздку як особисту ініціативу без офіційного мандату своєї Церкви. Щоденники митрополита Германюка, монсеньйора Віллебрандса й архівні матеріали, залучені вперше, допомагають реконструювати цей механізм у деталях і показують, що обхідний шлях був не випадковістю, а свідомим рішенням обох сторін. Проте замість того, щоб відкрити шлях до ширшої православної участі, візит Мстислава надав митрополиту Іларіону Огієнку зручний привід остаточно закрити питання у квітні 1965 р.***

***В и с н о в к и .*** ***Глибока асиметрія еклезіальної пам'яті й інституційна логіка самовизначення православних структур, сформованих у протиставленні до католицтва, зробили екуменічне зближення структурно неможливим, попри тривалу єпископську дипломатію, особисті стосунки та спільні національні прагнення.***

***К л ю ч о в і  с л о в а :*** ***Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ), Другий Ватиканський собор, українське православ'я, екуменізм, Йосиф Сліпий, Максим Германюк, Мстислав Скрипник, Йоганнес Віллебрандс.***

## Вступ

Другий Ватиканський собор (1962–1965) став епохальною подією в історії Католицької Церкви. Для Східних католицьких Церков він мав не менше значення. Зокрема, соборний декрет *Orientalium Ecclesiarum* підсумував понад пів вікову рефлексію щодо місця і ролі Східних католицьких церков у вселенській єдності – процес, що розпочався із бреве Лева XIII *Orientalium dignitas* 1894 р. Не менш важливим був декрет *Unitatis Redintegratio*, що приділив особливу увагу екуменічному діалогу Католицької Церкви з Православними Церквами. Оскільки майже всі Східні католицькі Церкви – за винятком Маронітської – мають православних відповідників, з якими їх пов'язує спільна історія, травматичний досвід і тривала традиція полеміки й діалогу, екуменічний дух Собору вимагав від них принципового переосмислення свого місця у відносинах із православним світом. Уже саме оголошення Собору папою Іваном XXIII – з наголосом на тому, що він слугуватиме не лише оновленню Католицької Церкви, а й зціленню розділень серед християнських спільнот – спонукало мирян, богословів і єпископів – як греко-католиків, так і православних – формулювати власні позиції у відповідь на цей заклик.

Для УГКЦ це переосмислення мало конкретний, практичний вимір: чи вдасться залучити православних українців до участі в Соборі? Саме це питання опинилося в центрі єпископської дипломатії передсоборових і соборових років – і саме воно визначило унікальний епізод листопада 1963 р., коли архієпископ Мстислав Скрипник став єдиним православним українцем, що відвідав засідання Другого Ватиканського собору. Цей візит – його механізм, обставини і наслідки – є головним предметом пропонованої статті.

***Огляд літератури.*** У науковій літературі, присвяченій УГКЦ і Другому Ватиканському собору, увага зосереджувалася переважно на двох напрямах: дискусіях довкола патріархату (Babiak, 2005; Markus, 1989), що набрали обертів від 1963 р. і домінували в постсоборному дискурсі, й обговоренні декрету *Orientalium Ecclesiarum*, зокрема питань літургійної практики та релігійно-культурної ідентичності (Ivaniv, 2024). Натомість екуменічний вимір – питання єдності з українським православ'ям – залишався на маргінесах наукового поля (Tataryn, 2013; De Mey, 2020; Ivaniv, 2021), попри його важливе місце і для ієрархії, і для ширшої греко-католицької громади на підготовчому та початковому етапах Собору. Питання ж участі архієпископа Мстислава Скрипника у свій час викликало чималу публіцистичну дискусію, однак в академічній літературі його лише побіжно торкалися окремі греко-католицькі (Skira, 2020) та детальніше православні (Степовик, 2007) дослідники. Пропонована стаття є першою спробою комплексного академічного дослідження цього епізоду із фокусом на стратегію греко-католицьких єпископів.

**© Бабинський Анатолій, 2026**

**ISSN 1728-2640 (Print)**

Джерельна база дослідження вирізняється суттєвою новизною. Уперше в українській науковій літературі систематично використано матеріали Історичного архіву УГКЦ в Римі (ІА УГКЦ) й Архіву Філадельфійської архієпархії УГКЦ (АФА УГКЦ), серед яких протоколи Конференцій українських католицьких єпископів, зокрема й ключового засідання від 10 жовтня 1963 р., на якому було ухвалено рішення щодо запрошення Мстислава. Серед опублікованих джерел центральне місце посідають щоденники митрополита Максима Германюка (Скіра, & Скелкенс, 2012) – найдетальніший сучасний документальний запис єпископської дипломатії соборних років – та щоденник монс. Йоганнеса Віллебрандса, секретаря Секретаріату сприяння єдності християн, що дає можливість поглянути на ті самі події з перспективи ватиканської дипломатії (Declerck, 2009). Дослідження також спирається на православні церковні видання та єпископську кореспонденцію, що допомагає реконструювати позицію православних учасників цього діалогу.

**Методи**

У роботі застосовано методи історіографічного аналізу та синтезу, джерелознавчої критики, компаративно-історичний метод тощо.

**Результати**

***Напередодні Собору***. Ідея зближення між українськими греко-католиками і православними набрала особливої ваги після Другої світової війни, коли в таборах переміщених осіб у Німеччині й Австрії вперше за понад 150 років обидві спільноти опинилися в безпосередньому щоденному контакті – близько двох третин українських біженців були греко-католиками, третина – православними (Baran, 1992, p. 155; Bociurkiw, 1992, p. 166). Табірне життя плекало "низовий екуменізм" на рівні мирян, який у греко-католицькому дискурсі осмислювався як реалізація еклезіальної візії митрополита Андрея Шептицького – того, хто поставив возз'єднання розділеної Київської митрополії у центр свого служіння і надихався першими спробами діалогу в поберестейські десятиліття, коли на порядку денному стояло питання спільного патріархату (Husar, 1989; Krajcar, 1964).

У 1957 р., з нагоди заснування митрополії УГКЦ в Канаді, цей імпульс знайшов практичне втілення: дев'ять єпископів діаспори видали пастирський лист, значну частину якого присвятили відновленню єдності між греко-католиками і православними. Єпископи наголосили, що майже 170 років православні та греко-католики були позбавлені можливостей для діалогу через політичні обставини: "На місце єдности Церкви Христової прийшла єдність імперії" – так вони характеризували політику російської імперської влади, що однаково нищила і греко-католицьку, й українську православну традицію (Спільне пастирське послання…, 1957, с. 8). Натомість у діаспорі обидві українські Церкви мають змогу вільно існувати і розвиватись, а тому нічого не заважає їм розпочати діалог про пошук єдності. Єпископи також зазначали, що українські православні можуть вести цей діалог і безпосередньо з Римським апостольським престолом, а гіпотетичне поєднання може відбутися "навіть під умовою створення Київського патріярхату" (Спільне пастирське послання…, 1957, с. 10).

У 1959 р. це питання обговорювалося під час чергової зустрічі Конференції українських греко-католицьких єпископів у Римі, де ієрархи підтримали пункт: "В зв'язку зі скликанням заповідженого Вселенського Собора схвалено виробляти відповідну атмосферу і бажання злуки в низах" (Конференція українського католицького єпископату…, 1959). Того ж року вони звернулися з публічним прямим закликом безпосередньо до православних єрархів – аби "вони разом з нами станули перед близьким уже Вселенським Собором з покірним проханням об'єднати нас в одному Київському Патріярхаті українського народу, в злуці з св. Апостольським Престолом в Римі" (Пастирське послання українських владик…, 1959, с. 9).

Паралельно в греко-католицьких і православних колах Північної Америки розгорнулося публічне обговорення про екуменічний вимір майбутнього Собору. Дискусії охоплювали широке коло тем: від участі православних як спостерігачів до теологічних відмінностей між Церквами. Проте в міру їхнього розгортання дедалі виразнішим ставало переважання скептицизму і навіть ворожості до Собору в православних колах (див. напр. Соловій, 1962; Сапіга, 1962).

Інституційна православна відповідь оформилася на нараді семи українських православних єпископів 28–30 квітня 1960 р. у Вінніпезі. Попри відсутність юрисдикційної єдності – структури у США та Канаді існували незалежно і неодноразово не могли домовитися про об'єднання – вони видали спільну заяву, що наголошувала: "Українська Православна Церква вважає за неможливе для себе брати яку-будь участь у цьому Соборі Римо-Католицької Церкви" (Українська православна церква не бере участи…, 1964, с. 19). Свою відмову єпископи мотивували відповідальністю Католицької Церкви за поділ українського народу і звернулися до греко-католицьких єрархів із закликом: "Ми спільно, увесь український Єпископат, сердечно й любовно кличемо всіх греко-католицьких Владик, усе греко-католицьке Духовенство та ввесь греко-католицький народ покинути чужий і ворожий нам Рим, і вернутися додому – до своєї рідної Матері, Церкви Православної! І коли ви всі до нас вернетесь, це буде найбільше і найсвітліше Свято знедоленої цим поділом України. І тоді настане справді Єдина Соборна Українська Православна Церква, а вона всіх нас приведе і до справді Соборної й Вільної України!" (Українська православна церква не бере участи…, с. 20).

Вінніпезька декларація мала далекосяжні наслідки. Православні єпископи фактично самі зв'язали собі руки: будь-яке майбутнє зближення із Собором автоматично ставало зрадою спільно прийнятої позиції, а питання участі перетворилося з еклезіальної проблеми на питання церковно-національної ідентичності. Різка розбіжність між греко-католицькими прагненнями і православним спротивом відображала водночас глибшу асиметрію церковної пам'яті: для греко-католиків відновлення київської єдності через патріархат було незмінним прагненням від XVII ст., тоді як у православній традиції ця концепція ніколи не набула сумірного резонансу. За винятком окремих постатей раннього поберестейського часу – як-от митрополитів Йова Борецького та Петра Могили – ідея Київського патріархату в єдності з Римом не укорінилася в православній свідомості. Повторювані звернення греко-католицьких єпископів, отже, передбачали спільну історичну уяву, якої насправді не існувало.

***Питання православних спостерігачів***. Другий Ватиканський собор став першим у новітній католицькій історії, на якому були присутні офіційні спостерігачі від різних християнських Церков і деномінацій. Питання участі православних Церков не було однозначним і відображало складну внутрішньоправославну динаміку, проте представники православного світу, а саме Московського патріархату, були присутні вже на першій сесії Собору (Bordeianu, 2018). На цьому тлі відсутність українських православних ієрархів була особливо помітною – і болісно усвідомлювалася греко-католицькими єписко-

пами. По завершенні першої сесії вони видали спільне пастирське послання, у якому звернулися до питання участі українських православних у Соборі. Послання висловлювало жаль, що "між представниками-спостерігачами нез'єднених християнських віровизнань на Соборі нема, на жаль, представників Українських Православних Церков", і висловили сподівання, "що наші православні українські владики в ім'я Христа й для добра нашої Церкви і народу переможуть усі земні перешкоди й вирішать прислати своїх представників до участи в нарадах Собору в ролі спостерігачів" (Спільне пастирське послання українських католицьких владиків…, 1962, с. 2).

Це спонукало митрополита Германюка до безпосередньої дипломатичної ініціативи. Упродовж лютого–серпня 1963 р. він провів тривалу кампанію, намагаючись переконати митрополита Іларіона Огієнка, мабуть, найавторитетнішого православного єрарха в діаспорі, надіслати спостерігачів від Української Греко-Православної Церкви (УГПЦ) в Канаді на другу сесію Собору. Діалог вівся у координації з Йоганнесом Віллебрандсом, секретарем Секретаріату сприяння єдності християн: у березні 1963 р. Германюк обговорив це питання з Віллебрандсом у Римі; у квітні останній попросив Германюка з'ясувати, чи готова Православна Церква в Канаді прийняти офіційне запрошення і якщо так, воно буде надіслано (Лист митрополита Максима Германюка…, 1964, с. 20).

Переговори тривали протягом кількох приватних візитів і кожна зустріч оголювала нові шари православного спротиву. Уже перша зустріч, 16 березня 1963 р., окреслила три лінії заперечень митр. Іларіона: процедурні ("зле сталося що Укр. Католицькі Владики дорогою преси візвали укр. православних Владик"), інституційні ("Укр. Православна Церква до цього ще не приготована") і тактичні – він вважав постійний міжцерковний контакт важливішим за формальну присутність на Соборі (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 51). На квітневій зустрічі Іларіон додав ще один аргумент: Собор УГПЦ "тієї ідеї не міг би зрозуміти" – натякаючи, що особисті симпатії й інституційна логіка ведуть його в різних напрямках. Германюк, зі свого боку, занотував: "У цілій своїй розмові він однак не міг скрити своєї інстинктивної нетерпимости до Риму. Це ще забере трохи часу, заки він змінить тут свою думку" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 52).

У серпні 1963 р., після шести місяців переговорів, остаточна відповідь Іларіона залишилася негативною. Попри особисту симпатію, він мав "завелику опозицію між своїми". На прохання Германюка надати письмову відповідь Іларіон відмовився, вважаючи за краще висловити відмову усно: він "дуже зацікавлений Собором, молиться за його успіх, але під цю пору ще не може переступити історії" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 55). 6 серпня Германюк надіслав Віллебрандсу до Риму повний звіт про переговори, завершивши його нотаткою у щоденнику: "Дуже жалую, що Митрополит Іларіон не мав відваги вивести Українську Православну Церкву на вселенську арену Собору в Римі й в цей спосіб отворити їй очі на повну дійсність Христової Церкви під проводом наслідника св. Петра" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 55).

Як свідчать протоколи Конференції українських єпископів під час другої сесії Другого Ватиканського собору у 1963 р., подібні розмови велися не лише з Іларіоном. На той час конференцію очолював митрополит Йосиф Сліпий, звільнений із ув'язнення раніше того самого року. На засіданні 10 жовтня 1963 р. питання православних спостерігачів стало предметом спеціального обговорення. З доповідями виступили єпископи Германюк, Маланчук, Корнеляк і Прашко. З'ясувалося, що найперспективнішим кандидатом для перемовин щодо спостерігачів на Собор є архієпископ Мстислав Скрипник – заступник митрополита УПЦ в США Івана Теодоровича й голова Консисторії УПЦ у США. Відтак греко-католицькі єпископи вирішили "зі своєї сторони, доложити всіх своїх старань, щоб, коли приїде архиєпископ Мстислав на Собор, то щоб і він, на взір інших обсерваторів, міг бути там присутній" (Конференція католицьких єпископів…, 1963, с. 35).

***Запрошення архієпископа Мстислава***. Прибуття Мстислава на другу сесію відбулося за обставин, що дотепер залишалися певною мірою нез'ясованими, однак перехресний аналіз нових джерел дає змогу відтворити логіку і послідовність подій. Протоколи свідчать, що греко-католицькі єпископи зондували настрої кількох православних єрархів. Митрополит Іван Теодорович, голова УПЦ у США, помітно відсутній у переліку потенційних спостерігачів – очевидно, він не виявив жодної готовності приїхати, правдоподібно не бажаючи відхилятися від колективної позиції Вінніпезької декларації. Його заступник, архієпископ Мстислав Скрипник, натомість дав зрозуміти про свою відкритість. Проте це створило процедурний глухий кут: будь-яке офіційне запрошення від Секретаріату могло бути адресоване лише главі Української Православної Церкви у США, а не його підлеглому. Пряме запрошення Мстиславу в обхід авторитету Теодоровича порушило б православний церковний протокол. Ймовірно, вихід було знайдено через непрямий підхід. Запрошення надійшло спочатку від Конференції українських католицьких єпископів, а не від ватиканського Секретаріату. Це дало можливість Мстиславу представити свою поїздку як особисту ініціативу, здійснену без офіційного церковного мандату, що пом'якшувало, хоча й не усувало, порушення субординації стосовно митрополита Теодоровича.

Єпископи УГКЦ отримали позитивну відповідь від архієпископа Мстислава у другій половині жовтня. 23 жовтня під час соборної сесії митрополит Германюк приватно порушив перед Віллебрандсом питання можливого приїзду Скрипника "з наміром виступати на Соборі як обсерватор Української Православної Церкви в вільному світі", наголосивши на головній складності: "він приїзджає до Риму на власну руку, без мандату своєї Церкви й без запрошення Апостольського Престолу" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 65). По довшій розмові вони узгодили план: у разі приїзду Мстислава Германюк запропонує йому відвідати Секретаріат, а монс. Віллебрандс офіційно запропонує йому участь у Соборі, і він зможе бути присутнім на сесіях (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 65).

Увечері того ж дня Йосиф Сліпий зателефонував Віллебрандсу: за щоденником останнього, українські єпископи просили його звернутися до Папи, однак Сліпий сам того не хотів і натомість просив Віллебрандса "зробити щось" у справі запрошення Скрипника (Declerck, 2009, p. 69). Наступного дня, 24 жовтня, Віллебрандс обговорив питання з о. Лонґом у Секретаріаті, а опісля з Йосифом Сліпим біля собору Св. Петра: "він [Сліпий] вже бачив кард. Беа. Він напише сам до Скрипника. Після його приїзду до Риму – побачимо" (Declerck, 2009, p. 69). Показово, що 25 жовтня Віллебрандс окремо пояснив ситуацію митр. Германюку, наголосивши на серйозній процедурній перешкоді: Мстислав не може отримати статус "спостерігача-делегата" у звичайному порядку, оскільки єпископи УГКЦ оминули Секретаріат (Declerck, 2009, p. 70). Цей запис підтверджує, що обхідний механізм запрошення від Конференції єпископів УГКЦ, а не через Секретаріат, був не випадковістю, а свідомим рішенням, що водночас спрощувало ситуацію для приїзду Мстислава

з огляду на внутрішньоправославну напругу в США і Канаді, де будь-яке офіційне запрошення з Рима неминуче загострило б конфлікт між Мстиславом і митрополитами Іваном Теодоровичем й Іларіоном Огієнком, але водночас ускладнювало її з погляду ватиканського протоколу.

Попри всю процедурну тяганину, архієпископ Мстислав мав чітке бажання приїхати, і контекст цього рішення відкриває набагато складнішу картину, ніж просто візит до Рима. Перед прибуттям до Рима, з 14 по 19 листопада, він перебував у Стамбулі на зустрічі з Вселенським патріархом Атенагором, 20 листопада продовжив шлях до Афін (Желехівський,1964, с. 12–13). Цей маршрут свідчить, що Рим був лише одним із пунктів ширшого дипломатичного турне: Мстислав прагнув вивести православних українців діаспори з міжнародної ізоляції, як щодо Католицької Церкви, й у ширшому православному світі, де тоді тривали всеправославні підготовчі наради на Родосі. Енергійний і амбітний єрарх, який зрештою очолить УПЦ у США в 1971 р., він убачав у цій поїздці нагоду розпочати православну українську присутність на міжнародній церковній арені незалежно від того, що таку відкритість у середовищі православних українців в США і Канаді на той момент категорично відкидали. Показово, що це стосувалося не лише контактів із католиками, а й, що видається дивним на перший погляд, із Константинополем (Степовик, 2007, с. 149).

Ініціатива візиту до Риму зустріла негайний опір ще до від'їзду. Ще 29 жовтня 1963 р. митрополит Іларіон Огієнко надіслав Мстиславу Скрипнику листа з категоричним попередженням: "Дорогий Брате, – я сильно й сильно раджу Вам і прошу Вас не робити цього!.. Причин сотня, і годі мені виписувати їх тут. Частину з них я подав Вам при нашому особистому побаченні. І моє глибоке переконання і пересвідчення: до Риму їхати нема чого!" (Лист митрополита Іларіона Огієнка…, 1964, с. 22).

***Архієпископ Мстислав у Римі.*** Мстислав прибув до Рима 21 листопада 1963 р. Проте ще напередодні, 20 листопада, Германюк занотував у щоденнику розмову з Віллебрандсом про стан справи: "Монс. Віллебрандс мені заявив, що Архиєп. Мстислав ще не зголошувався до Секретаріяту Об'єднання Християн, але що він повинен би спішитися з тією справою, бо кінець сесії зближається. На случай, що він зголоситься до Секретаріяту, він буде допущений бути на Соборі" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 72). Це свідчить, що навіть за день до приїзду Мстислава його участь залишалася відкритим питанням і формально нічого не було вирішено, допоки він сам не з'явиться і не зголоситься особисто.

22 листопада Мстислав зустрівся з Йосифом Сліпим. Наступного дня, 23 листопада, він побачився з митр. Германюком, який занотував, що: "Архиєп. Мстислав багато говорить, щиро зацікавлений церковними справами нашого народу. Був у Царгородського Патріярха Атанагореса, який його поблагословив на цей Собор" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 73). Того ж дня єпископ УГКЦ Іван Прашко супроводив архієпископа Мстислава до Секретаріату у справах єдності християн на зустріч із монс. Віллебрандсом і питання його присутності на Соборі було вирішено (Declerck, 2009, p. 77).

24 листопада Мстислав був присутнім під час Божественній Літургії в каплиці Колегії св. Йосафата УГКЦ, після якої провів півторагодинну розмову з єпископами Бучком, Саварином, Прашком і Корниляком. Він розповідав про літургічну та музичну працю Православного богословсько-наукового інституту в Америці, а також про внутрішні суперечності серед православних українців у діаспорі. Щодо свого прибуття на Собор пояснив, що "приїзджає за відомом митропол. Івана, Іларіона, але їх на Соборі не представляє" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 73).

26 листопада Віллебрандс особисто супроводжував Мстислава до Св. Петра на засідання Собору (Declerck, 2009, p. 79). Показово, що вже наступного дня, 27 листопада, Віллебрандс занотував дрібну, але промовисту деталь: він не зміг отримати перепустку для секретаря архієпископа Мстислава (Declerck, 2009, p. 79), що свідчило про те, що справа перебування архієпископа Мстислава в Римі і його статус залишались не до кінця врегульованими і процедурно непростими навіть після того, як було санкціоновано його присутність на засіданнях у соборі Св. Петра.

28 листопада архієпископ Мстислав узяв участь у вечері після засідань єпископської конференції УГКЦ в Колегії св. Йосафата, а 30 листопада Германюк супроводжував Мстислава на зустріч із кардиналом Августином Беа, як його перекладач. Архієпископ Мстислав передав через нього чотири думки: що "дуже щасливий, що може бути на цьому Соборі"; що цінує особисте знайомство з українськими католицькими й іншими ієрархами; що вражений екуменічним рухом "у своїй дії"; і нарешті, що сподівається прибути на третю сесію, а тим часом "буде ширити зацікавлення його працею серед українців православних у ЗДА" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 75).

Десять днів у Римі дають достатньо матеріалу для спостережень. Мстислав прагнув діяти як самостійний дипломатичний актор: він зустрівся з Йосифом Сліпим, главою УГКЦ, з керівником екуменічного відомства Римської курії і з головним куратором екуменічного напряму на Соборі – кардиналом Беа. Його заява про намір повернутися на третю сесію і поширювати інтерес до Собору серед православних українців у США могла бути щирим наміром, а могла бути й просто жестом доброго тону в розмові з кардиналом Беа, оскільки подальший розвиток подій не дає підстав розрізнити одне від одного. Водночас його наголошування на тому, що він "не представляє" своїх митрополитів, засвідчує крихкість його позиції й обидві сторони це добре розуміли.

***Реакція православних та наслідки візиту***. Присутність Мстислава на Соборі миттєво викликала різку критику з боку його ієрархічного зверхника й інших православних структур діаспори. На спільному засіданні Митрополичої Ради та Консисторії УПЦ у США 19 березня 1964 р. архієпископ Мстислав був змушений виступити з публічною декларацією, у якій визнав, що діяв без санкції митрополита Івана, і висловив жаль, що "наразив на шкоду авторитет митрополита Іоанна як першоієрарха нашої Церкви" (Спільне засідання ради митрополії…, 1964, с. 6). Митрополит Іван, який навіть був готовий піти у відставку через цю справу, ставився до дій Мстислава вкрай негативно, і полеміка щодо візиту тривала ще кілька років (Степовик, 2007, с. 142–157; Хомчук, 2002, с. 464–475). Хоча V Собор УПЦ у США, що відбувся в жовтні 1964 р., офіційно не засудив Мстислава, у травні 1965 р. XIII Собор Православної Церкви в Канаді разом із митрополитом Іларіоном різко засудили його поїздку (Святим духом керований собор, 1965, с. 21–22), як і Православна Церква в Австралії – у грудні того ж року (Каменецький, 1967, с. 17).

Ці засудження – особливо інтенсивні в Канаді – відображали специфічні обставини формування православних інституцій у цій країні. Українська Греко-Православна Церква в Канаді виникла на початку XX ст. саме у протиставленні до католицизму, складаючись переважно з колишніх греко-католиків, що перейшли до православ'я (Martynowych, 1991, с. 155–400). Будь-яке зближення з

Римом ризикувало виглядати як зрада засновницького призначення спільноти – тому несанкціонована участь Мстислава порушила не просто церковний протокол, а саму логіку православного самовизначення в канадській діаспорі. Ситуація в США була дещо відмінною: УПЦ у США не мала настільки виразного "антикатолицького" моменту заснування, а її відносини з греко-католиками були менш гостро конкурентними. Проте і тут "негативна" ідентичність у протиставленні до греко-католицизму залишалася латентною силою, що тяжіла над будь-яким інституційним зближенням з Римом – і реакція митрополита Івана Теодоровича на дії архієпископа Мстислава це красномовно засвідчила.

Практичні наслідки виявилися невдовзі. Коли у квітні 1965 р. Германюк здійснив нову спробу, особисто відвідавши Іларіона у Вінніпезі і вручивши йому спільне великоднє вітання від усіх українських католицьких єпископів на чолі зі Сліпим, він знову поставив питання про офіційне запрошення на Четверту сесію. Відповідь Іларіона зводилася до двох пунктів: по-перше, "цю справу дуже ускладнив Владика Мстислав своєю участю в II Сесії Собору"; по-друге, "ми залишаємось на дотеперішньому становищі – не йти до Риму" (Скіра, & Скелкенс, 2012, с. 118). Показово, що Іларіон додав: "але я ще буду думати, молитись і Вам потелефоную", формула, яка в контексті понад п'ятирічної дипломатії виглядала не як відкриті двері, а як ввічливе закриття розмови.

Візит Мстислава, отже, спричинив протилежний ефект від того, на який сподівалися українські греко-католицькі єпископи. Митрополит Іларіон від самого початку шукав причини не посилати спостерігачів – й інцидент із Мстиславом дав йому для цього зручний привід, що виглядав переконливіше за попередні інституційні та процедурні аргументи. Те, що мало бути кроком до ширшого православного залучення, стало в православній інституційній логіці доказом небезпеки будь-якого контакту з Римом.

**Дискусія і висновки**

Другий Ватиканський собор відкрив перед УГКЦ унікальну можливість – інституціоналізувати на вселенській арені "український" екуменічний імпульс, що сягав корінням у служіння митрополита Андрея Шептицького і був артикульований у спільному пастирському листі єпископів діаспори 1957 р. Упродовж 1957–1963 рр. греко-католицька єпископська дипломатія реалізовувала цей курс послідовно і наполегливо: через публічні звернення до православних єрархів, через шестимісячні переговори митрополита Германюка з митрополитом Іларіоном Огієнком, через координацію із Секретаріатом сприяння єдності християн, урешті, – через запрошення архієпископа Мстислава Скрипника в обхід офіційних ватиканських каналів.

Проте ця дипломатія натрапила на структурні перешкоди, що не піддавалися єпископській наполегливості. Вінніпезька декларація 1960 р. перетворила питання участі в Соборі з еклезіальної проблеми на питання православної церковно-національної ідентичності. За тактичними відмовками Іларіона стояло глибше – те, що він сам назвав неможливістю "ігнорувати історію": накопичена вага католицько-православного конфлікту, асоціація католицтва з польським пануванням, вплив російського антикатолицького дискурсу, і переконання, що релігійна незалежність є вищою формою патріотизму. Повторювані звернення греко-католицьких єпископів передбачали спільну історичну уяву – ідею Київського патріархату як спільного горизонту, – якої у православній традиції діаспори насправді не існувало.

Несанкціонований візит Мстислава Скрипника в листопаді 1963 р. унаочнив цю асиметрію і водночас вичерпав дипломатичний ресурс. Він прибув без мандату своєї Церкви, через обхідний механізм запрошення від Конференції єпископів УГКЦ, і його присутність залишалася процедурно вразливою до останнього дня. Його десять днів у Римі – зустрічі зі Сліпим, Беа, Германюком і Віллебрандсом, участь у сесії Собору – засвідчили щирий особистий екуменічний імпульс, що різко контрастував з інституційною логікою православних структур. Повернувшись, він зазнав офіційного засудження. Коли в квітні 1965 р. митрополит Германюк здійснив останню спробу, Іларіон підтвердив: "ми залишаємось при попередньому становищі – не їхати до Риму", – і додав, що саме інцидент із Мстиславом ускладнив справу. Те, що мало бути кроком до ширшого православного залучення, стало в православній інституційній логіці доказом небезпеки будь-якого контакту з Римом.

Показово, що процедурні ускладнення, які виникли через обхід українськими єпископами Секретаріату, не означали відсутності зацікавленості з боку Риму. Навпаки – щоденникові записи Віллебрандса і Германюка свідчать, що Секретаріат послідовно підтримував ідею української православної присутності на Соборі. Отже, питання статусу православної участі лежало не у площині бажання чи небажання з боку Ватикану чи УГКЦ, а виключно у внутрішньоправославній: і УГКЦ, і Секретаріат хотіли цього візиту – і саме православні інституційні обмеження визначили його неформальний, процедурно вразливий характер.

Підсумовуючи, стаття демонструє, що УГКЦ підійшла до соборних років із виразною екуменічною стратегією і готовністю до інституційного ризику. Однак асиметрія церковної пам'яті та логіка самовизначення православних структур, сформованих у протиставленні до католицтва, зробили зближення структурно неможливим – попри тривалу дипломатію, особисті стосунки та спільні національні прагнення. Те, чого УГКЦ досягла в ці роки, – це зберегти власний екуменічний імпульс живим, задокументувати прагнення до єдності та закласти підвалини для майбутнього діалогу, що виявився поза межами соборних років.

**Джерела фінансування.** Автор заявляє про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

**Список використаних джерел**

Желехівський, Б. (1964). З подорожі владики Мстислава до Европи. *Українське православне слово*, 1, 12–13.

Каменецький, В. (1967). Сучасні церковні події і тіні минулого. *Церква й життя*, 2(59), 15–18.

Конференція католицьких єпископів українського обряду. (1963). ІА УГКЦ, 2, IVa, 73.

Конференція українського католицького єпископату в Римі. (1959). АФА УГКЦ, Box "Greek Catholic Ordinariate in Philadelphia 1959".

Лист митрополита Іларіона Огієнка до архієпископа Мстислава Скрипника. (1964). *Віра і культура*, 3(123), 22.

Лист митрополита Максима Германюка до митрополита Іларіона Огієнка. (1964). *Віра і культура*, 3(123), 20–21.

Пастирське послання українських владиків до українського народу. (1959). Б. в.

Сапіга, І. (1962, 6–7 лютого). Нема перешкод до поєднання. *Америка*, 2.

Святим духом керований собор. (1965). *Церква й життя*, 4(49), 20–23.

Скіра, Я., & Скелкенс, К. (Ред.). (2012). *Щоденники Другого Ватиканського Собору мит. Максима Германюка*, Ч.Н.І. (1960–1965). Peeters.

Соловій, М. (1962, 15, 16, 19 червня). Ізоляція чи співпраця? *Америка*, 2.

Спільне засідання ради митрополії і консисторії УПЦ в США. (1964). *Українське православне слово*, 4, 6.

Спільне пастирське послання українських католицьких єпископів у вільному світі з нагоди заснування Української католицької митрополії у Вінніпезі. (1957). Видавництво "Голос Спасителя".

Спільне пастирське послання українських католицьких владиків, приявних на Вселенському Соборі Ватиканському Другому в Римі. (1962, 12 грудня). *Америка*, 2.

Степовик, Д. (2007). *Патріарх Мстислав. Життя і архипастирська діяльність*. Мистецтво.

Українська православна церква не бере участи на II Ватиканському соборі. (1964). *Віра і культура*, 3(123), 19–20.

Хомчук, О. (2002). *Церква за церковною огорожею*. Б. в.

Babiak, A. (2005). *Legitimacy of the Ukrainian patriarchate*. Missioner.

Baran, A. (1992). The Ukrainian Catholic Church. In W. W. Isajiw (Ed.), *The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II* (p. 147–157). Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, University of Alberta.

Bociurkiw, B. R. (1992). The Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in West Germany, 1945–50. In W. W. Isajiw (Ed.), *The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II* (p. 158–171). Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, University of Alberta.

Bordeianu, R. (2018). Orthodox observers at the Second Vatican Council and intra-Orthodox dynamics. *Theological Studies*, 79(1), 86–106. https://doi.org/10.1177/0040563917744818

De Mey, P. (2020). Metropolitan Hermaniuk and the conciliar work on Unitatis Redintegratio and Orientalium Ecclesiarum. In J. Z. Skira & P. De Mey (Eds.), *Metropolitan Maxim Hermaniuk, Vatican II and the Ukrainian Greco-Catholic Church* (pp. 99–142). Peeters.

Declerck, L. (Ed.). (2009). *Les agendas conciliaires de Mgr. J. Willebrands, secrétaire du Secrétariat pour l'Unité des chrétiens*. Peeters.

Husar, L. (1989). Sheptyts'kyi and ecumenism. In P. R. Magocsi (Ed.), *Morality and reality: The life and times of Andrei Sheptyts'kyi* (pp. 185–200). Canadian Institute of Ukrainian Studies.

Ivaniv, M. (2021). The Ukrainian Greek-Catholic bishops at the Second Vatican Council. In V. Latinovic & A. Wooden (Eds.), *Stolen churches or bridges to Orthodoxy*? (pp. 161–184). Springer.

Ivaniv, M. (2024). *The reception of the decree Orientalium Ecclesiarum by the Ukrainian Archeparchy of Philadelphia 1965–1980* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Toronto.

Krajcar, J. (1964). The Ruthenian patriarchate: Some remarks on the project for its establishment in the 17th century. *Orientalia Christiana Periodica*, 30, 65–84.

Markus, V. (1989). The role of the patriarchal movement in the Ukrainian Catholic Church. In M. Goa (Ed.), *The Ukrainian religious experience* (pp. 157–170). Canadian Institute of Ukrainian Studies.

Martynowych, O. (1991). *Ukrainians in Canada: The formative period, 1891–1924*. Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.

Skira, J. Z. (2020). Fostering dialogue and promoting the reception of Vatican II among Ukrainian Canadians. In J. Z. Skira & P. De Mey (Eds.), *Metropolitan Maxim Hermaniuk, Vatican II and the Ukrainian Greco-Catholic Church* (pp. 193–217). Peeters.

Tataryn, M. (2013). The Eastern Catholic Churches and the paradox of Vatican II. *International Journal for the Study of the Christian Church*, 13(2), 83–95.

**References**

Babiak, A. (2005). Legitimacy of the Ukrainian patriarchate. Missioner.

Baran, A. (1992). The Ukrainian Catholic Church. In W. W. Isajiw (Ed.), *The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II* (pp. 147–157). Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, University of Alberta.

Bociurkiw, B. R. (1992). The Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in West Germany, 1945–50. In W. W. Isajiw (Ed.), *The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II* (pp. 158–171). Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, University of Alberta.

Bordeianu, R. (2018). Orthodox observers at the Second Vatican Council and intra-Orthodox dynamics. *Theological Studies*, 79(1), 86–106. https://doi.org/10.1177/0040563917744818

Collective pastoral letter of the Ukrainian Catholic hierarchy in the free world on the occasion of the erection of the Ukrainian Catholic Metropolitan See in Winnipeg. (1957). Redeemer's Voice Press [in Ukrainian]

Conference of Catholic Bishops of the Ukrainian Rite. (1963). (НА UGCC, 2, IVa, 73) [in Ukrainian].

Conference of the Ukrainian Catholic Episcopate in Rome. (1959). (AUAP, Box "Greek Catholic Ordinariate in Philadelphia 1959") [in Ukrainian].

De Mey, P. (2020). Metropolitan Hermaniuk and the conciliar work on Unitatis Redintegratio and Orientalium Ecclesiarum. In J. Z. Skira & P. De Mey (Eds.), *Metropolitan Maxim Hermaniuk, Vatican II and the Ukrainian Greco-Catholic Church* (pp. 99–142). Peeters.

Declerck, L. (Ed.). (2009). *Les agendas conciliaires de Mgr. J. Willebrands, secrétaire du Secrétariat pour l'Unité des chrétiens*. Peeters.

Husar, L. (1989). Sheptyts'kyi and ecumenism. In P. R. Magocsi (Ed.), *Morality and reality: The life and times of Andrei Sheptyts'kyi* (pp. 185–200). Canadian Institute of Ukrainian Studies.

Ivaniv, M. (2021). The Ukrainian Greek-Catholic bishops at the Second Vatican Council. In V. Latinovic & A. Wooden (Eds.), *Stolen churches or bridges to Orthodoxy?* (pp. 161–184). Springer.

Ivaniv, M. (2024). The reception of the decree Orientalium Ecclesiarum by the Ukrainian Archeparchy of Philadelphia 1965–1980 [Unpublished doctoral dissertation]. University of Toronto.

Joint meeting of the Council of the Metropolia and Consistory of the UOC in the USA. (1964). *Ukrainian Orthodox Word*, 4, 6 [in Ukrainian].

Joint pastoral letter of the Ukrainian Catholic bishops present at the Second Vatican Council in Rome. (1962, December 12). *America*, 2 [in Ukrainian].

Kamenetskyi, V. (1967). Contemporary church events and shadows of the past. *The Church in the World*, 2(59), 15–18 [in Ukrainian].

Khomchuk, O. (2002). The Church behind the church fence. [s. n.] [in Ukrainian].

Krajcar, J. (1964). The Ruthenian patriarchate: Some remarks on the project for its establishment in the 17th century. *Orientalia Christiana Periodica*, 30, 65–84.

Letter of Metropolitan Ilarion Ohiienko to Archbishop Mstyslav Skrypnyk. (1964). *Faith and culture*, 3(123), 22 [in Ukrainian].

Letter of Metropolitan Maxim Hermaniuk to Metropolitan Ilarion Ohiienko. (1964). *Faith and culture*, 3(123), 20–21 [in Ukrainian].

Markus, V. (1989). The role of the patriarchal movement in the Ukrainian Catholic Church. In M. Goa (Ed.), *The Ukrainian religious experience* (pp. 157–170). Canadian Institute of Ukrainian Studies.

Martynowych, O. (1991). Ukrainians in Canada: The formative period, 1891–1924. Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.

Pastoral letter of Ukrainian bishops to the Ukrainian people. (1959). [n. p.] [in Ukrainian]

Sapyha, I. (1962, February 6–7). No obstacles to unity. *America*, 2. [in Ukrainian]

Skira, J. Z. (2020). Fostering dialogue and promoting the reception of Vatican II among Ukrainian Canadians. In J. Z. Skira & P. De Mey (Eds.), *Metropolitan Maxim Hermaniuk, Vatican II and the Ukrainian Greco-Catholic Church* (pp. 193–217). Peeters.

Skira, J. Z., & Schelkens, K. (Eds.). (2012). *The Second Vatican Council diaries of Met. Maxim Hermaniuk C.Ss.R. (1960–1965)*. Peeters.

Skira, Ya., & Schelkens, K. (Eds.). (2012). *The Second Vatican Council diaries of Met. Maxim Hermaniuk*, C.Ss.R. (1960–1965). Peeters [in Ukrainian].

Solovii, M. (1962, June 15, 16, 19). Isolation or cooperation? *America*, 2 [in Ukrainian].

Stepovyk, D. (2007). Patriarch Mstyslav: Life and archpastoral activity. Mystetstvo. [in Ukrainian]

Tataryn, M. (2013). The Eastern Catholic Churches and the paradox of Vatican II. *International Journal for the Study of the Christian Church,* 13(2), 83–95.

The Council guided by the Holy Spirit. (1965). *The Church in the World*, 4(49), 20–23. [in Ukrainian]

The Ukrainian Orthodox Church does not participate in the Second Vatican Council. (1964). *Faith and culture*, 3(123), 19–20 [in Ukrainian].

Zhelehivskyi, B. (1964). From Archbishop Mstyslav's journey to Europe. *Ukrainian Orthodox Word*, 1, 12–13 [in Ukrainian].

**Отримано редакцією журналу / Received: 10.04.26**
**Прорецензовано / Revised: 14.05.26**
**Схвалено до друку / Accepted: 22.05.26**
**Опубліковано / Published: 20.10.26**

**Anatolii BABYNSKYI, PhD, Senior Lecturer**
**ORCID ID: 0000-0002-1340-4608**
**e-mail: a.babynskyi@ucu.edu.ua**
**Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine**

## ARCHBISHOP MSTYSLAV SKRYPNYK AT THE SECOND VATICAN COUNCIL: THE CIRCUMSTANCES OF THE INVITATION AND ITS CONSEQUENCES

***Background.*** ***Scholarly literature on the UGCC and the Second Vatican Council has focused predominantly on two themes: debates over the patriarchate and the decree Orientalium Ecclesiarum. The ecumenical dimension – the question of involving Orthodox Ukrainians in the Council – has remained on the margins of the field, despite its important place in the UGCC's episcopal diplomacy during the pre-conciliar and conciliar years. This article analyses the UGCC's ecumenical strategy regarding Ukrainian Orthodox participation in the Second Vatican Council and the sole concrete outcome of that strategy – the visit of Archbishop Mstyslav Skrypnyk of the UOC in the USA to Rome in November 1963, which simultaneously represented the culmination and, to a considerable degree, the failure of the Greek Catholic hierarchy's efforts.***

***The aim of this article is twofold: first, to reconstruct the UGCC's ecumenical strategy for engaging Orthodox Ukrainian hierarchs as observers at the Second Vatican Council (1957–1963); and second, to analyse the mechanism, circumstances, and consequences of Archbishop Mstyslav Skrypnyk's visit to Rome in November 1963 as the only realised yet institutionally unsanctioned instance of Orthodox presence at the Council.***

**ISSN 1728-3817**

**Methods.** *The study employs methods of historiographical analysis and synthesis, source criticism, and comparative-historical analysis.*
**Results.** *The analysis shows that the Orthodox bishops effectively bound their own hands through the Winnipeg Declaration of 1960, which transformed the question of conciliar participation from an ecclesial into a church-national identity issue. Archbishop Mstyslav Skrypnyk's arrival in Rome in November 1963 broke this collective consensus and was made possible only through a circumventing mechanism: the invitation came from the Conference of Ukrainian Catholic Bishops rather than through the Secretariat for Promoting Christian Unity, allowing Mstyslav to present the journey as a personal initiative undertaken without an official mandate from his Church. The diaries of Metropolitan Hermaniuk and Mons. Willebrands, together with archival materials drawn upon here for the first time, allow this mechanism to be reconstructed in detail and demonstrate that the indirect route was not accidental but a deliberate decision by both parties. Yet rather than opening a path to broader Orthodox participation, Mstyslav's visit provided Metropolitan Ilarion Ohiienko with a convenient pretext to close the matter definitively in April 1965.*
**Conclusions.** *The profound asymmetry of ecclesial memory and the institutional logic of self-definition among Orthodox structures formed in opposition to Catholicism rendered ecumenical rapprochement structurally impossible — despite sustained episcopal diplomacy, personal relationships, and shared national aspirations.*

**Keywords:** *Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), Second Vatican Council, Ukrainian Orthodoxy, ecumenism, Josyf Slipyj, Maxim Hermaniuk, Mstyslav Skrypnyk, Johannes Willebrands.*

**Декларація про генеративний штучний інтелект та технології, що використовують штучний інтелект.** Під час підготовки цієї статті автор не використовував інструменти штучного інтелекту.
**Declaration of Generative AI and AI-Assisted Technologies.** During the preparation of this work, the author did not use artificial intelligence tools.

**Етична декларація.** Дослідження є теоретичним аналізом відкритих джерел і не передбачає безпосередньої взаємодії з людьми чи тваринами. Відповідно, отримання спеціального етичного висновку для такого типу дослідження не потрібно.
**Ethical Statement.** This study is a theoretical analysis of public sources and does not involve direct interaction with humans or animals. Accordingly, formal ethical approval was not required for this type of research.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.
The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.